

בית העלמין היהודי בטיקוצ'ין (Tykocin)

הגעתם של היהודים אל עיר טיקוצ'ין (ביידיש: טיקטין) בשנת 1522, קשורה לפריבילגיה שהוענקה להם על ידי הקנצ'לר הליטאי אולברכט גשטולד, יורש אדמות המקום. אז הוקמה הקהילה העתיקה ביותר בפודלישיה, חבל ארץ שבאותם ימים היה עדיין חלק מהדוכסות הגדולה של ליטא. עשר משפחות יהודיות מהעיר גרודנו שוכנו בקצ'ורובו (Kaczorowo), אזור ממערב לכיכר השוק, אחרי הגשר שעל נהר המוטלאבה.

ליהודי טיקוצ'ין הראשונים הוענקה הזכות לבנות דוכני מכירה ולעסוק במסחר. גשטולד נתן להם קרקע על אי בלב אגם (מטעמי ביטחון) שבו יוכלו להקים בית כנסת, ועל גבעה סמוכה – שטח להקמת בית קברות. מכוח פריבילגיות נוספות שהוענקו ליהודי העיר בשנת 1536, חברי הקהילה היהודית בטיקוצ'ין הוחרגו מתחום השיפוט של בתי המשפט המקומיים ונותרו תחת פיקוחו וטיפולו הבלעדי של בעל העיר.

בשנת 1542 עברה טיקוצ'ין לידי המלוכה. כתוצאה מכך, החלה תקופה של שגשוג בעיר והקהילה היהודית התפתחה. בשנת 1576 אשרר המלך סטפן באטורי את הפריבילגיות שהוענקו לקהילה ובנוסף אפשר ליהודי טיקוצ'ין סחר חופשי בכל העיירות והכפרים בממלכה, כמו גם באלו השייכים לאצולה או לכנסייה. תוך זמן קצר, צמחה קהילת יהודי טיקוצ'ין לאחת הקהילות הגדולות בממלכה וסמל לחשיבותה הוא בית הכנסת המרשים הניצב בעיר עד היום, שנבנה בשנת 1642 במקום בית התפילה הישן, העשוי עץ. משפחת רבני טיקוצ'ין זכתה לתהילה ולכבוד. אחת מצאצאיות המשפחה היא המלומדת רבקה טיקטינר (ביידיש: רבקה מטיקטין).

יהודי טיקוצ'ין שמרו על מעמד משום ששלטו במגזרים שלמים במשק, כמו ייצור ומכירה של בירה ומשקאות חריפים, שחיטה ועיבוד בשר, מסחר בבשר, עיבוד עורות וכן החכרת אדמות ובתי מרזח מקומיים, גם לאחר שהעיר עברה לידיהן של משפחות צ'רניצקי וברניצקי. במחצית השנייה של המאה ה-18, היוו היהודים למעלה ממחצית תושבי טיקוצ'ין, וחשיבותה של הקהילה הלכה וגדלה. חלוקתה השלישית של פולין שמה קץ לכך והעיר איבדה מחשיבותה לטובת ביאליסטוק השכנה שהתפתחה במהירות.

אחרי תקופה של שלטון פרוסי (1795–1807) סופחה טיקוצ'ין לרוסיה, וכתוצאה מכך הוגבלה האוטונומיה של הקהילה. במאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20 עסקו יהודי טיקוצ'ין בעיקר בסחר בעץ ובייצור טליתות. במקביל, המשיכה הגירה כלכלית המונית של האוכלוסייה היהודית – בעיקר לצפון אמריקה – שתרמה לדעיכתה ההדרגתית של העיר. לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, חיו בטיקוצ'ין כאלפיים יהודים, שהיוו 44% מכלל האוכלוסייה.

באוגוסט 1941, רצחו יחידות הזונדרקומנדו אס.אס. בזירק של ביאליסטוק כ-1400 יהודים מטיקוצ'ין (על פי חלק מהעדויות מספר הקורבנות הגיע ל-2500) בהוצאה המונית להורג ביער הסמוך לכפר לופוחובו (Łopuchowo). 150 הנותרים גורשו לגטו ביאליסטוק. מספר השורדים מקרב קהילת יהודי טיקוצ'ין מוערך בתריסר, וזמן קצר אחרי המלחמה עלו כולם לישראל.

בית הקברות בטיקוצ'ין, הפועל מאז 1522, נחשב לאחד מבתי הקברות היהודיים העתיקים ביותר בשטחי האיחוד הפולני-ליטאי. בית העלמין הוקם מכוח פריבילגיה שהוענקה ליהודי טיקוצ'ין הראשונים על ידי אולברכט גשטולד. באותו מסמך, הקנצ'לר גשטולד החליט, בין היתר: "אנו נותנים להם מקום לקבור את מתייהם, מאחורי הגנים, בכניסה אל היער על הגבעה הראשונה לגדת הנהר". עד שנת 1750 נקברו כאן גם יהודי ביאליסטוק הסמוכה. בתקופה שבין שתי מלחמות העולם הוקף בית הקברות בחומת בטון, שמומנה על ידי יהודים אמריקאים שמוצאם מטיקוצ'ין. הגרמנים חיללו והרסו את בית הקברות במהלך מלחמת העולם השנייה. הם הוציאו חלק גדול מאלפיים המצבות שהיו בבית העלמין, בעיקר על מנת להשתמש בהן כחומרי בנייה. חלק מהגדר נהרס גם הוא. תהליך ההרס נמשך גם אחרי המלחמה.

בית הקברות היהודי בטיקוצ'ין, המשתרע על שטח של כ-22,000 מ"ר, נמצא ברחוב 27 במאי, כמה מאות מטרים מבית הכנסת, לצד הדרך המובילה אל קירמוסי (Kiermusy) ופנטובו (Pentowo). כתוצאה מההרס בזמן

המלחמה וההזנחה שסבל לאחריה, בבית הקברות נותרו כיום רק כמאה מצבות, מרביתן עשויות סלעי גרניט. סידור המצבות המקורי היטשטש במידה רבה, עם זאת בחלק מהשטח ניתן עדיין לראות את החלקות שהיו פזורות בו ואף שרידים מסידור השורות המקורי. המצבה העתיקה ביותר שהשתמרה עד היום היא מצבה מאמצע המאה ה-18 (1754).

מידע כללי

סוג האתר: בית קברות יהודי

ציר הזמן: 1522

אתר מוגן: רשום ברשימת האתרים ההיסטוריים

כתובת: Tykocin ul. 27 Maja

מיקום: פרובינציית פודלשיה, מחוז ביאליסטוק, מועצה אזורית טיקוצ'ין
זכויות היוצרים לטקסט בבעלות המוזיאון לתולדות יהודי פולין בוורשה

compiled by Marta Stankiewicz